

DE IN CIJFERS UITGEDRUKTE RESULTATEN VAN HET VAK NEDERLANDS OP DE EINDEXAMENS GYMNASIUM EN H.B.S. IN 1965

JACOB HOOGTEIJLING

INLEIDING

Uit het nadere antwoord van de staatssecretaris van onderwijs en wetenschappen van 27 september 1965 op de vragen van de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal dr. J. A. G. Tans en dr. H. A. Schuring naar een vergelijking van de eindexamenresultaten van 1961 t/m 1965 blijkt, dat deze gegevens slechts voor deze gelegenheid in een overzicht zijn verwerkt. Weliswaar verschaffen ze enig inzicht in de resultaten in verhouding tot die van vorige jaren, maar van een analyse van het examen is nog geen sprake, want daarvoor moeten er meer gegevens beschikbaar zijn. Voor een beoordeling van het examen en van de examenresultaten van het vak Nederlands bevatten de examenlijsten stellig onvoldoende gegevens. Hierop is het plan gerezen alsnog door middel van een enquête te trachten de beschikking over de in cijfers uitgedrukte resultaten te verkrijgen. Prof. dr. J. Koning, directeur van de afdeling leraarsopleiding van het Pedagogisch-didactisch Instituut van de Universiteit van Amsterdam bleek bereid zijn medewerking te verlenen. Voor zijn steun en die van de medewerkers op het instituut spreek ik hier graag mijn dank uit.

DE ENQUETE

In december 1965 — dus net op de valreep, want zes maanden na het examen mag het gemaakte werk vernietigd worden — ging deze proef-enquête uit naar 200 scholen, om de ander gekozen uit het *Jaarboekje 1965* van de Raad van Leraren. In de daarop volgende twee maanden kwamen van 175 scholen reacties. In een aantal gevallen bleek het niet meer mogelijk de gevraagde specificatie van de opstelcijfers naar het gekozen onderwerp te verschaffen. In enkele gevallen waren de verstrekte gegevens niet of slechts ten dele volledig, waardoor er een aantal formulieren terzijde moest worden gelegd.

In dit artikel zijn de volledige gegevens verwerkt van 73 gymnasia of gymnasiale afdelingen van lycea, met 1644 kandidaten; 60 H.B.S.'en-A of afdelingen H.B.S.-A van lycea, met 1183 kandidaten; 66 H.B.S.'en-B of afdelingen H.B.S.-B van lycea, met 1626 kandidaten.

Daarenboven waren nog beschikbaar de cijfers van de examenlijsten van respectievelijk 14, 30 en 32 scholen, zodat de cijfers van de examenlijsten beschikbaar zijn van

87 gymnasia (etc.) met 1966 kandidaten, d.i. 35,3 % van het landelijk totaal; 90 H.B.S.'en-A met 2023 kandidaten, d.i. 32,6 % van het landelijk totaal; 98 H.B.S.'en-B met 2616 kandidaten, d.i. 28,2 % van het landelijk totaal.

De spreiding over openbaar en bijzonder onderwijs blijkt achteraf niet overeen te stemmen met de landelijke percentages. Voor de H.B.S.-B bijvoorbeeld zijn de gegevens van 66 scholen als volgt verdeeld:

	scholen	leerlingen
Openbaar	33	700
Prot.-chr.	13	368
R.K.	16	434
Neutr.-bijz.	4	124
	—	—
	66	1626

De beperking tot de eindexamens gymnasium en H.B.S. vindt zijn grond in de wens dit onderzoek dienstbaar te maken aan de vormgeving van het toekomstige eindexamen v.w.o. voor het vak Nederlands. Met het oog daarop is de enquête bij het eindexamen-1966 herhaald, waarbij alle gymnasia, lycea en H.B.S.'en in het onderzoek zijn betrokken ter verkrijging van een zuiverder beeld. Ook de resultaten van deze enquête zullen te zijner tijd gepubliceerd worden.

HET OPSTEL

Tabel 1 bevat een opsomming van de gegeven onderwerpen op het eindexamen gymnasium en de percentages kandidaten die een bepaald onderwerp hebben gekozen. Tabel 2 bevat dezelfde gegevens van het eindexamen H.B.S., waarbij afzonderlijk vermeld is welke percentages van de A- en B-kandidaten een bepaald onderwerp kozen. De absolute gegevens zijn opgenomen in de bijlagen I, II en III.

Indien de kandidaten de keus uit tien opsteltitels hebben, mag men verwachten dat over het totaal aantal kandidaten gerekend, ieder onderwerp door ten naaste bij 10 % van de kandidaten is gekozen, indien alle onderwerpen even moeilijk zijn en geen onderwerp ten

gevolge van toevallige actualiteit meer in de publieke belangstelling staat dan andere. Ook de wijze waarop de opgave gesteld wordt, kan de keus beïnvloeden; een toelichting bijvoorbeeld kan de kandidaat aan een schema helpen, waardoor het werk hem gemakkelijker zal vallen, zo althans uit de aard van het onderwerp geen beperkingen voortvloeien.

Tabel 1

OPSTEL EINDEXAMEN GYMNASIUM IN 1965

1. De verontreiniging van lucht en water	10,89
2. Ouders aarzelen of zij hun jongen of meisje naar een gymnasium dan wel naar een h.b.s. zullen laten gaan. Het kind zelf heeft nog geen duidelijke voorkeur en zijn verstandelijke vermogens zullen waarschijnlijk beide opleidingen mogelijk maken. Op welke gronden raad jij een gymnasiumopleiding aan?	10,04
3. Veel wordt er geschreven over „tieners”. Zie jij de tiener als een natuurlijk gegeven of beschouw je de discussie over de tieners slechts als een reclamestunt?	12,65
4. Publiciteit en het recht op een privéleven	12,16
5. Politie en burgerij (Betrek in je opstel de verschillende aspecten van het politiewerk).	6,57
6. Frankrijk en Europa	9,43
7. Toen de stilte over Londen viel	6,95
8. Toneel op de televisie. (Het is niet de bedoeling de opvoering van enkele stukken te bespreken, maar vergelijk de mogelijkheden en beperkingen van een televisie-opvoering met die van een voorstelling in de schouwburg).	15,88
9. De verantwoordelijkheid van de geleerde. (Betrek in je betoog de verantwoordelijkheid ten opzichte van van de wetenschap en de gemeenschap).	5,66
10. Vergelijk het zelf musiceren met het passief genieten van muziek.	9,61

De getallen geven de percentages kandidaten aan, die een bepaald onderwerp hebben gekozen.

Bezien we nu de keus van de gymnasiasten, dan treft de vrij regelmatige verdeling over de tien voorgelegde onderwerpen. Ongetwijfeld zou een onderwerp als *Politie en burgerij* in 1966 meer schrijvers getrokken hebben, anderzijds zullen de samenstellers van de reeks onderwerpen meer belangstelling voor *Toen de stilte over Londen viel* verwacht hebben, dat wellicht actueel was ten tijde van het opstellen van de reeks onderwerpen. Onderwerp 9, *De verantwoordelijkheid van de geleerde*, dat het minst is gekozen, is naar het oordeel van velen ook wel moeilijk, zodat het geringe percentage kandidaten verklaarbaar is. „Uitschieters” leveren de onderwerpen 3 en 4, het eerste is van durende actualiteit voor de betrokkenen als groep, het tweede was net in openbare discussie. Op grond van de toch vrij gelijkmatige

spreiding zal ieder wel tot het oordeel komen dat de opstelonderwerpen op het eindexamen gymnasium een goed tiental vormden.

Tabel 2

OPSTEL EINDEXAMEN H.B.S. IN 1965

	A	B	A+B
1. „Wanneer men zijn ogen niet voor de evidentie wil sluiten, moet men inzien, dat de middelbare school in een andere wereld leeft dan waarin de jongens en meisjes van onze tijd leven.” (Uit: <i>Menselijke verhoudingen</i> door prof. dr. F. J. Th. Rutten e.a.). Vraag: Heb je tijdens je schooltijd dit ervaren of niet?	1,9	1,2	1,53
2. Als Sara Burgerhart eens een schoolavond in 1965 kon meemaken, wat zouden haar indrukken en gevoelens zijn?	2,9	1,5	2,10
3. „Waarom ik bij dol en denken zoo weinig vreugde vond? Ik staarde te vaak naar de sterren en zag te zelden den grond” (M. Kemp)	2,3	2,5	2,38
4. Het gelaat: spiegel der ziel?	5,1	5,5	5,38
5. „Steen en stoffigheid. Betonnen blokken worden woning. Kooi verrijst op kooi. In de volte waar wij zullen hokken loert de leegte nu al op haar prooi.” (A. Marja)	7,3	11,3	9,61
6. De resultaten van de Nederlandse zwemploeg op de Olympische spelen in Tokio zijn velen tegengevallen. De trainer van de Nederlanders zou ter verontschuldiging gezegd hebben dat de zwemtraining in Nederland te slap is. Zijns inziens moet men kinderen met grote aanleg voor zwemmen op ongeveer 12-jarige leeftijd bijeen brengen en dan hun opleiding zoveel mogelijk op zwemmen concentreren. Vraag: Is deze methode naar jouw mening aanvaardbaar? Mag men een beslissing over de toekomst van kinderen nemen lang voor zij mondig zijn? Is het in het belang van deze kinderen dat een groot deel van hun opleiding gericht is op de (geringe) kans dat zij kampioenen worden? Zal voldoende rekening kunnen worden gehouden met de verdere toekomst en het levensgeluk van de „uitverkorene”?			
7. Naweeën van het kolonialisme	8,5	10,9	9,90
8. Moderne literatuur	7,3	6,1	6,62
9. Welvaart en armoede	28,3	23,6	25,56
10. Schrijf een beschouwing over Churchill onder de titel: Een mens beheerst zijn tijd.	5,9	5,7	5,77

De getallen geven de percentages kandidaten aan, die een bepaald onderwerp hebben gekozen.

Over de onderwerpen op het eindexamen H.B.S. zullen velen minder enthousiast zijn. Van onderwerpen die maar 3 à 4 % van het totaal aantal kandidaten trokken, kan men gevoeglijk zeggen dat ze slecht gekozen zijn. Ze blijken òf erg moeilijk òf weinig aantrekkelijk. Bij

het eerste bijvoorbeeld zijn de kandidaten allen evenzeer betrokken, maar de moeilijke redactie moet velen afgeschrikt hebben. De gemiddelde kandidaat zal zich aan zo'n onderwerp niet wagen. Slechts enkele kandidaten hebben zich vermeten een van de eerste drie onderwerpen aan te pakken. Tengevolge van dergelijke moeilijke onderwerpen is de belangstelling voor andere onderwerpen natuurlijk groter, maar dat twee onderwerpen bijna 57 % van het totaal aantal kandidaten vermogen te boeien, pleit niet voor die onderwerpen, noch voor de verzameling als geheel. Waarschijnlijk is *Welvaart en armoede* door toevallige omstandigheden, b.v. een inzamelingsactie, op het moment van het examen uitermate actueel geweest. De resultaten van de Nederlandse zwimmers op de Olympische spelen zullen velen door de grote toelichting, waaruit op eenvoudige wijze een schema te maken is, ter harte zijn gegaan. Ongetwijfeld heeft de belangstelling voor andere acceptabele onderwerpen hieronder geleden. Toch trok een onderwerp als *Een mens beheerst zijn tijd* maar weinig minder aandacht als *Toen de stilte over Londen viel* op het eindexamen gymnasium. De spreiding over de verschillende onderwerpen moet de opstellers wel stof tot overpeinzing zijn. De opgaven voor dit onderdeel van het examen waren geen succes.

De verschillen tussen H.B.S.-A en H.B.S.-B als opleiding zijn vrij aanzienlijk, maar slechts twee onderwerpen blijken in het oog lopende verschillen in keus op te leveren. De woningbouw gaat kennelijk de kandidaten H.B.S.-B meer ter harte dan die van de H.B.S.-A, terwijl het omgekeerde bij het onderwerp *Welvaart en armoede* het geval is.

De overige verschillen lijken mij te gering voor enige duiding. Of de verschillen tussen alfa's en bèta's even gering zijn, is uit het verkregen materiaal niet af te leiden, maar op grond van mijn ervaring meen ik dit wel te mogen verwachten.

Tabel 3 Aantal malen dat voor het opstel behaald werden de cijfers

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	totaal
Gymnasium			4	43	214	654	677	297	66	10	1965
H.B.S.-A			6	27	175	445	370	136	24		1183
H.B.S.-B		1	4	78	227	571	503	205	37		1626

Tabel 4 Percentage kandidaten dat voor het opstel behaalde de cijfers

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Gymnasium			0,2	2,2	10,9	33,3	34,4	15,1	3,4	0,5
H.B.S.-A			0,5	2,3	14,8	37,6	31,3	11,5	2,0	
H.B.S.-B		0,1	0,2	4,8	14,0	35,1	30,9	12,6	2,3	

Tabel 5	Opstel	gemiddeld	percentage
		cijfer	voldoendes
	Gymnasium	6,609	86,7
	H.B.S.-A	6,395	82,4
	H.B.S.-B	6,384	80,9

De gemiddelde cijfers blijken maar weinig te verschillen, maximaal 0,225 punt, maar de percentages voldoende blijken veel meer uiteen te lopen. De laatste cijfers geven duidelijk meer inzicht in de resultaten dan het gemiddelde cijfer. Men mag hieruit concluderen dat de door de staatssecretaris in september 1965 verstrekte cijfers de werkelijke verschillen verdoezelen. Het ervaringsfeit dat de H.B.S.-B minder begaafde opstelschrijvers levert, wordt door de bovenstaande cijfers bevestigd. Uit het verslag van het staatsexamen gymnasium van 1965 blijkt dat 71 % van de kandidaten voor dat examen voor het opstel een voldoende behaalde. Ook op deze wijze blijkt dus dat de gemiddelde kwaliteit van de kandidaten voor het staatsexamen minder is dan die voor het schoolexamen.

De tekstbehandeling en de briefwisseling.

De tweede schriftelijke opgave voor gymnasia en H.B.S.-B is het maken van een samenvatting voor een betogend prozafragment. Op de H.B.S.-A wordt gevraagd het maken van een verslag of brieven.

Deze laatste opgave is slecht objectief waardeerbaar en ook slecht te vergelijken met de andere opgaven. Die beide andere opgaven zijn uiteraard beter vergelijkbaar. De voorgelegde tekst op het examen gymnasium omvatte 1358 woorden, die op het examen H.B.S.-B 1050 woorden. De leesbaarheid volgens Flesch-Douma — over dat onderwerp volgt binnenkort een publikatie — was 63 voor de gymnasiumtekst en 57 voor de H.B.S.-B-tekst, wat wil zeggen dat de gymnasiasten een wat makkelijker tekst hadden dan de H.B.S.'ers.

Om de teksten vergelijkbaar te maken, neem ik aan dat in dit geval lengte en leesbaarheid elkaar compenseren, zodat de teksten even makkelijk waren. Voor deze laatste kwalificatie i.p.v. „moeilijk” verwijs ik eveneens naar de volgende studie *Toetsing van schoolboeken en examenopgaven door de vaststelling van de leesbaarheid volgens Flesch-Douma*.

De resultaten van de tweede opgave bieden het volgende beeld.

Tabel 6. Aantal malen dat voor de tekstbehandeling/briefwisseling behaald werden de cijfers

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	totaal
Gymnasium			2	54	261	751	573	257	64	4	1966
H.B.S.-A			4	39	172	557	377	127	12		1288
H.B.S.-B			9	109	234	533	496	211	33	1	1626

Tabel 7. Percentage kandidaten dat voor de tekstbehandeling/briefwisseling behaalde de cijfers

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Gymnasium			0,1	2,7	13,3	38,2	29,1	13,1	3,3	0,2
H.B.S.-A			0,3	3,0	13,4	43,2	29,3	9,9	0,9	
H.B.S.-B			0,5	6,8	14,4	32,8	30,5	12,9	2,0	0,1

Tabel 8. Tekstbehandeling/briefwisseling.

	gemiddeld cijfer	percentage voldoende
Gymnasium	6,468	83,9
H.B.S.-A	6,314	83,9
H.B.S.-B	6,333	78,3

Ter vergelijking kan nog dienen dat op het staatsexamen gymnasium maar 57 % van de kandidaten een voldoende voor dit onderdeel behaalde. Opmerkenswaard is dat een gemiddeld cijfer dat een fractie hoger is, gepaard kan gaan met een lager percentage voldoende, afhankelijk van de spreiding van de cijfers.

De cijfers voor de tekstbehandeling zijn voor gymnasium en H.B.S.-B duidelijk lager dan die voor het opstel, al zijn de verschillen niet zo groot als op het staatsexamen gymnasium. Misschien past hier de voorzichtige conclusie dat veel staatsexamenkandidaten dit onderdeel minder hebben geoefend dan op de scholen gebeurt. Verder lijkt als gevolgtrekking gewettigd de opmerking dat het maken van een samenvatting een moeilijker opgaaf is dan het schrijven van een opstel, een conclusie waartoe verschillende staatsexamencommissies al eerder kwamen. De briefopgaaf geeft minder aanleiding tot de toekenning van hoge cijfers, terwijl het aantal zessen bijzonder groot is. Mogelijk is de opgaaf niet selectief genoeg.

De cijfers voor het schriftelijk gedeelte op het H.B.S.-examen.

De reglementen van de H.B.S.-examens schrijven voor dat uit de cijfers voor de beide delen van het schriftelijk examen één cijfer wordt afgeleid. Ik geef ze hier zonder commentaar.

	Behaalde eindcijfers										totaal
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
H.B.S.-A				14	174	749	758	275	36	2	2008
H.B.S.-B			2	42	194	926	968	411	61	4	2608

Om de gymnasiale eindcijfers vergelijkbaar met de andere te maken, heb ik die op 1/3 naar beneden en die op 2/3 naar boven afgerond en alle omgerekend tot procenten.

Tabel 14. Percentage kandidaten dat als eindcijfer behaalde de cijfers

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Gymnasium			0,1	0,3	6,7	39,9	38,8	12,2	1,9	0,1
H.B.S.-A				0,7	8,7	37,3	37,7	13,7	1,8	0,1
H.B.S.-B			0,1	1,6	7,4	35,5	37,1	15,8	2,3	0,2

Tabel 15. Eindcijfers

	gemiddeld cijfer	percentage voldoende
Gymnasium	6,365	92,9
H.B.S.-A	6,609	90,6
H.B.S.-B	6,654	90,9

Op het staatsexamen gymnasium behaalde slechts 60 % van de kandidaten een voldoende cijfer op het mondeling examen.

In het verleden is wel eens voorgesteld een kandidaat met een eindcijfer voor Nederlands beneden 6 het diploma niet toe te kennen. Op grond van de hier verzamelde cijfers kan men wel voorspellen dat de invloed van de invoering van een gekwalificeerd cijfer voor Nederlands op de uitslag van het examen niet groot kan zijn. Mocht in de toekomst een enquête als deze nog eens gehouden worden, dan zou men naar deze gevallen kunnen informeren.

De percentages voldoende wijzen er op dat in vele gevallen een onvoldoend schriftelijk door een voldoende mondeling gecompenseerd wordt. Een uitsluitend onvoldoend mondeling examen zal zelden aanleiding zijn tot een onvoldoend eindcijfer.

Enkele conclusies

1. De enquête heeft geleerd dat het mogelijk is achteraf te beoordelen of de gekozen opstelonderwerpen een juiste combinatie vormen.
2. De maatschappij oordeelt niet gunstig over de taalbeheersing van H.B.S'ers en gymnasiasten. De enquête wijst uit dat naar het gezamenlijke oordeel van de examinatoren, deskundigen en gecommitteerden de prestaties voor Nederlands op het eindexamen over het algemeen voldoen aan de exameneisen. Degenen die

menen dat de taalbeheersing van de abiturienten te wensen laat, dienen dus te ijveren voor een andere inrichting van het examen. Het is duidelijk dat verzwaring van de huidige opgaven niet het gewenste resultaat kan opleveren.

3. Herhaling van de enquête kan behalve de onder 1 bedoelde controle achteraf op de voorgelegde opstelonderwerpen, mogelijk ook gegevens leveren voor de vergelijkende beoordeling van de tweede opgave, de tekstbehandeling, en het verslag of de brief-opgave.

BIJLAGE I

OPSTEL EINDEXAMEN GYMNASIUM IN 1965

Aantal malen dat behaald werden de cijfers

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	cij-fer onbek.	to- taal
Onderwerp 1					22	68	63	21		4	1	179
Onderwerp 2		2	7	20	58	56	20	2				165
Onderwerp 3			5	25	60	75	37	6				208
Onderwerp 4		1	4	15	96	59	20	5				200
Onderwerp 5		1	3	19	44	32	5	4				108
Onderwerp 6			1	14	35	63	36	6				155
Onderwerp 7			3	10	40	25	23	10	3			114
Onderwerp 8			11	30	73	104	34	9				261
Onderwerp 9			2	12	33	26	14	5	1			93
Onderwerp 10			3	15	51	53	27	6	3			158
Onderwerp onbekend (ziekte)					1	1					1	3
Totaal	4	39	183	559	556	237	57	8	1			1644

BIJLAGE II

OPSTEL EINDEXAMEN H.B.S.-A IN 1965

Aantal malen dat behaald werden de cijfers

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	cij-fer onbek.	to- taal
Onderwerp 1					4	10	5	3	1			23
Onderwerp 2				2	2	4	16	9	1			34
Onderwerp 3			1	2	8	11	3	2				27
Onderwerp 4				7	18	26	7	3				61
Onderwerp 5				3	9	25	27	19	4			87
Onderwerp 6			4	8	47	141	120	37	2			359
Onderwerp 7				2	19	33	33	12	1			100
Onderwerp 8				2	10	29	27	14	5			87
Onderwerp 9			1	5	67	153	81	26	2			335
Onderwerp 10			1	4	8	24	24	6	3			70
Totaal	6	27	175	445	370	136	24					1183

BIJLAGE III

OPSTEL EINDEXAMEN H.B.S.-B IN 1965

Aantal malen dat behaald werden de cijfers

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	cij- fer onbek.	to- taal
Onderwerp 1				2	2	9	7					20
Onderwerp 2				1	1	8	12	3				25
Onderwerp 3				2	3	5	15	14	1			40
Onderwerp 4				3	13	24	27	20	3			90
Onderwerp 5			2	8	21	65	49	32	6			183
Onderwerp 6				27	74	207	163	42	3			516
Onderwerp 7				6	26	62	59	19	6			178
Onderwerp 8				4	13	26	28	19	9			99
Onderwerp 9		1	2	23	58	135	115	42	7			383
Onderwerp 10				2	16	30	28	14	2			92
Totaal		1	4	78	227	571	503	205	37			1626